

Рецензія на підручник: *Нова історія України (середина XVII – початок XX ст.): Підручник / Довжук І.В. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 732 с.*

Упродовж останнього десятиліття XX і на початку XXI ст. триває переосмислення української минувшини. За цей час фонд підручників, навчальних посібників та методичних рекомендацій з курсу «Історія України» збагатився низкою цікавих видань. Проте вони мають також значну кількість серйозних недоліків, адже іноді будуються під впливом ідеологічних чинників (як минулих так і новітніх), несуть на собі відбиток застарілих кліше, хибують напередженість у висвітленні подій минулого тощо.

Представлений підручник з Нової історії України, створений доктором історичних наук, професором, член-кореспондентом Української академії історичних наук, завідувачем кафедри архівознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, завідувачем філії відділу історії України XIX – XX ст. Інституту історії України НАН України Ігорем Володимировичем Довжуком відзначається як актуальністю у науково-педагогічному аспекті і у суспільному значенні, так і являється однією з перших спроб в обсязі однієї книги розглянути і проаналізувати трагічну та суперечливу історію України середини XVII – початку XX ст.

Розвиток історичної науки, розкриття науковцями нових архівних даних, залучення аналітичних матеріалів, праць сучасних дослідників, доповнення та переосмислення історичних подій у світлі здобутків історичної науки в останні роки вимагає постійно систематизувати нові матеріали і переглядати колишні концепції.

В той же час новітні здобутки історичної науки потрібно адаптувати до навчально-викладацьких потреб і окрім того пристосовувати матеріал для доступного викладу і ефективного його засвоєння студентами.

Важливість предствленої роботи не вичерпується науковими та педагогічними потребами. Не слід забувати і про суспільну актуальність таких праць. Україна переживає перманентну суспільно-політичну кризу, що не в останню чергу каталізована різним сприйняттям подій рідної історії як всередині українського суспільства так і з боку сусідніх народів. За цих умов намагання об'єктивно і виважено підійти до переосмислення та викладу нашого минулого є особливо актуальним як у громадянському відношенні в контексті розбудови сучасної, стабільної та успішної української держави, так і для навчання та виховання майбутньої нації – молодого покоління нашої Батьківщини.

Рецензована робота справляє позитивне враження продуманою подачею матеріалу, компонуванням всіх його складових частин, формулюванням тем та їх підрозділів, змістовним викладом матеріалу. Вдалим є короткий, але змістовний вступ, в якому досить інформативно висвітлено мету та методологічні засади представленої підручника.

Робота виконана на широкій джерельній і науково-методичній базі. Автором здійснено комплексний аналіз Нового періоду української історії. Разом з тим науковцем акцентовано увагу на вузлових подіях вітчизняної історії. Структурно матеріал розбитий на 9 розділів. Кожен розділ має кілька підрозділів, що охоплюють всю тему і сприяють системному розгляду матеріалу.

Попри солідний обсяг, підручник не переобтяжений зайвими подробицями і фактами. Виклад матеріалу здійснено в науковій формі і водночас підручник написаний зрозумілою та легкодоступною мовою, що сприяє ефективному сприйняттю навчального курсу студентами і любителями рідної історії.

Це дозволило створити досить кваліфіковану та аналітичну працю, що охоплює весь основний фактологічний матеріал і рівноцінно висвітлює основні сфери соціально-економічної і суспільно-політичної історії представленої періоду історії України. В той же час матеріал адаптований для навчальних потреб, відповідає робочим програмам і методичним рекомендаціям історичної освіти у вищих навчальних закладах. В ціло-

му, робота написана на високому методологічному рівні з урахуванням особливостей навчального посібника.

Також потрібно сказати про всебічне і глибоке висвітлення дослідником соціально-економічного життя українських земель. Загалом досить вдало, згідно з концепцією автора, а також політичним розвитком українських земель в цей період скомпоновано структуру підручника. Події XVII ст. до 1676 р. розглядаються науковцем в одному розділі. Натомість надалі, майже до кінця XVIII ст. розвиток Правобережної і Лівобережної України аналізується окремо. Після Поділів Речі Посполитої, коли більшість українських земель були об'єднанні в межах Російської імперії поділ розділів відбувається не за політико-географічним критерієм, а часовим. Крім того, автор окремо розглядає розвиток українських земель в суспільно-політичній та соціально-економічній сферах.

Важливим і вдалим доповненням розділів підручника є внесення змістовних і легкозрозумілих термінологічних та біографічних довідок безпосередньо при розгляді автором конкретних тем. Такий підхід сприяє більш зручному та легкому засвоєнню матеріалу читачем, надає наглядності, популярності і цікавості науковому викладу. В кінці підручника доречно подано змістовну хронологію головних подій розглядуваного періоду історії України.

Хронологічно розділи підручника висвітлюють сторінки історії нашої Батьківщини від 1648 р. – початку національно-визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького – і до 1914 р. – початку Першої світової війни. В назвах розділів і тем представленого підручника автору вдалося уникнути оціночних характеристик, що свідчить про високий науковий рівень і незаангажованість науковця.

Прикметно, що науковець акцентує увагу на висвітленні суперечливих сторінок української історії, що викликають дискусію в суспільстві та наукових колах, а також переломним моментам (точкам біфуркації), зокрема національно-визвольній війні під проводом Б. Хмельницького, політичному виборі Івана Мазепи тощо. Не нав'язуючи власної думки, спонукаючи читача до незалежних висновків і оцінок, проводячи системний аналіз явищ, фактів і їх причинно-наслідкових зв'язків автор пропонує власний погляд на історичні події.

Так, розглядаючи Хмельниччину, дослідник доводить, що події цього періоду потрібно розглядати не як повстання чи війну, що звужує розуміння її змісту, а саме як «Українську національну революцію». Науковець аргументує подібний підхід, вказуючи що український народ боровся як за створення власної держави, так і ліквідацію феодальної моделі суспільних відносин, до того ж він розглядає події на українських землях в контексті європейського розвитку. Відповідно до цього підходу автор визначає поразку революції 1676 роком.

Свій погляд дослідник висловлює і при розгляді конкретних історичних подій. Аналізуючи шанси на перемогу українців в 1648 р. він зазначає, що головною помилкою Хмельницького було не припинення походу на Польщу, а відступ полякам західних теренів українських земель. Однією з важливих причин поразки української національної революції автор визначає ліквідацію монархічної моделі управління, що на даному етапі була більш ефективною для збереження і виживання української держави.

Вартам уваги є намагання автора дослідити «роль особи в українській історії» її вплив на історичні події. Цей фактор довго применшувався радянською історичною наукою. Однак ще більш важливим уявляється підхід до аналізу вчинків визначних особистостей, логіки їх поведінки виходячи з їх особистісних мотивів і психологічних якостей, а головне – в контексті соціально-економічних обставин, культурних та морально-етичних цінностей тієї епохи в якій вони існували і невід'ємною частиною якої були.

Необхідно відзначити, що безсумнівним достоїнством представленої роботи являється успішна спроба ввести до навчального підручника і адаптувати велику кількість нових даних та історичних деталей, що не кажучи про науковість і високий педагогічний рівень підручника, надає достовірності, випуклості і життєвості історичній картині епохи і людям які в ній діють. Аналізуючи історичні події розглядуваного періоду автор уникає однозначних оцінок висвітлюючи всі можливі наслідки і аспекти досліджуваного явища.

Поряд з безсумнівними позитивними здобутками підручника, можна зауважити, що можливо доцільно було б доповнити розділи деякими картографічними та ілюстративними матеріалами, доступними схемами, виділити жирним шрифтом вузлові факти.

Крім того, варто відзначити, що автору потрібно було також приділити більшу увагу розвитку культури і освіти в Україні в розглядуваний період, що сприяло б висвітленню більш повної картини історії нашої Вітчизни в ці роки.

Висловлені зауваження носять рекомендаційний характер і аж ніяк не применшують наукової та педагогічної ваги зазначеного підручника, який є одним з досить вдалих останніх прикладів вітчизняної наукової літератури і стане у нагоді для студентів та викладачів вищих навчальних закладів.

На наш погляд, автору вдалось досягти поставленої мети – дати поглиблений аналіз історичних подій та діяльності визначних особистостей зазначеного періоду історії нашої Батьківщини. Немає сумніву, що представлена праця розширює наявну палітру підручників і навчальних посібників з предмета історія України і стане суттєвим внеском у вітчизняну історичну науку та навчально–педагогічну сферу й знайде чимало шанувальників.

Казьмирчук Г.Д., Набока С.В. Рецензія на учебник: *Нова історія України (середина XVII – початок XX ст.)*: Підручник / Довжук І.В. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 732 с.

Kazmyrchuk, G.D., Naboka, S.V. A review of the textbook: New history of Ukraine (middle of XVII – beginning of XX century). – Lugansk: publishing house SNU V. Dal, 2010. – 732 p.